

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Дячук Микола Володимирович

УДК 351:316.42

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Засади державного регулювання фінансового забезпечення

органів місцевого самоврядування

Публічне управління та адміністрування

281 «Публічне управління та адміністрування»

М.В.Дячук

Науковий керівник Косаревич Назар Богданович, к.е.н., доцент
(підпис)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

І.П.Лопушинський

Рецензент

Гречаник Б.В.

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2024

АНОТАЦІЯ

Дячук М.В. Засади державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2024.

Робота присвячена дослідженню теоретичних засад та розробці пропозицій щодо покращення державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано його теоретичний зміст, принципи та основні підходи. Проаналізовано нормативно-правову базу державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Узагальнено основні тенденції та особливості державного регулювання дохідної частини місцевих бюджетів у сучасних умовах. Розглянуто особливості планування місцевих бюджетів на 2025 рік. Виокремлено загальні проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та ті, які спричинені повномасштабним вторгненням росії на територію нашої держави.

Запропоновано практичні пропозиції щодо покращення державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: державне регулювання, фінансове забезпечення, органи місцевого самоврядування, місцеві податки, місцеві бюджети.

ANNOTATION

Diachuk M.V. Principles of state regulation of financial provision of local governments. - Manuscript.

Master's thesis, specialty 281 "Public administration". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2024.

The paper is devoted to the study of the theoretical foundations and development of proposals for improving the state regulation of financial provision of local governments. Its theoretical content, principles and main approaches are substantiated. The legal framework of the state regulation of financial provision of local governments is analyzed.

The main trends and features of the state regulation of the revenue side of local budgets in contemporary conditions are summarized. The features of planning local budgets for 2025 are considered. The general problems of financial support for local governments and those caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine are highlighted.

Practical proposals for improving the state regulation of financial provision of local governments are proposed.

Keywords: state regulation, financial provision, local governments, local taxes, local budgets.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1		
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ		
ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС		8
1.1	Державне регулювання фінансового забезпечення ОМС:	
	теоретичний зміст, принципи, основні підходи	8
1.2	Нормативно-правова база державного регулювання фінансового	
	забезпечення ОМС	15
РОЗДІЛ 2		
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ		
ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС В СУЧАСНИХ УМОВАХ		22
2.1	Тенденції та особливості державного регулювання дохідної	
	частини місцевих бюджетів	22
2.2	Особливості планування місцевих бюджетів на 2025 рік	28
РОЗДІЛ 3		
НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ		
ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС		41
3.1	Проблеми фінансового забезпечення ОМС в сучасних умовах	41
3.2	Пропозиції щодо покращення державного регулювання	
	фінансового забезпечення ОМС	48
ВИСНОВКИ		52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		57

ВСТУП

Актуальність теми. Умови війни сформували перед державою серйозні виклики у сфері фінансів в цілому, і у сфері місцевих фінансів, зокрема. Функціонування держави в умовах війни спричиняє потребу переглянути механізми збору податків та механізми формування витрат, адаптації до нестабільних умов і пошуку додаткових джерел доходів. Одним із можливих шляхів вирішення цього питання є посилення ефективності управління місцевими фінансами, впровадження інноваційних методів державного регулювання фінансовим забезпеченням ОМС, що підкреслює актуальність даного дослідження.

Важливою умовою відбудови держави сьогодні і в майбутньому є самостійність і фінансова незалежність органів місцевого самоврядування у здійсненні покладених на них функцій. Державне регулювання сфери місцевих фінансів в сучасних умовах спрямоване на створення дієвої системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Виважений підхід щодо державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування є важливою передумовою ефективної соціально-економічної політики. Державне регулювання фінансового забезпечення заслуговує відповідної уваги виходячи з важливості і необхідності підвищення результативності як управління державними фінансами, так і управління місцевими фінансами. У цьому контексті важливим є визначення основних засад державного регулювання фінансового забезпечення ОМС виходячи із необхідності достатньо високого рівня фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вивчення загальних засад використання фінансів ОМС та їх управління свого часу досліджували у своїх наукових роботах такі вітчизняні науковці, як: Гринчук Н., Дерун Т., Куйбіда В., Ткачук А., Миськів Г., Микитюк І., Ситник Н., Чугунов І., Федосов В.,

Кириленко О. та інші.

Питанням державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування присвятили свої праці Ванькович Д., Швець Н., Демчишак Н., Замасло О., Крисоватий А., Косаревич Н.Б., Пшик Б., Паславська Р. та інші.

Зважаючи на значний доробок вчених у цій сфері, потребують детальнішого вивчення питання розпорядження ОМС своїми повноваженнями і можливостями у частині наповнення місцевих бюджетів в умовах правового режиму воєнного стану. Також важливо детально дослідити питання щодо контролю державою за використанням наявних інструментів управління фінансами ОМС на місцевому рівні. Окреслене підкреслює актуальність і важливість обраної для дослідження тематики.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є узагальнити основні засади державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та запропонувати перспективні напрями підвищення його ефективності.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні аспекти державного регулювання фінансового забезпечення ОМС;
- узагальнити особливості державного регулювання фінансового забезпечення ОМС в сучасних умовах та виокремити його проблемні питання;
- запропонувати можливі шляхи удосконалення державного регулювання фінансового забезпечення ОМС

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні засади державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Методи дослідження. Теоретико-методичною базою магістерської роботи стали наукові і методичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Методичною основою цього дослідження є система загальнонаукових і

спеціальних методів дослідження, що дало можливість дослідити різні аспекти державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Дане дослідження базувалося на використанні таких наукових підходів і методів як: монографічний; діалектичний; системний, порівняння; узагальнення; абстрактно-логічний; графічної візуалізації.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі акти та нормативні-правові акти України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, офіційні публікації міжнародних організацій, монографії, фундаментальні і наукові розробки вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали наукових конференцій, електронні ресурси.

Новизна отриманих результатів полягає у розвитку теоретичних положень, узагальненні прикладних аспектів (проблем і перспектив) державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в сучасних умовах, обґрунтуванні перспективних напрямів підвищення його ефективності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що деякі теоретичні положення доведено до рівня конкретних практичних рекомендацій, що можуть бути використані органами державної влади для покращення фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Структура й обсяг роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи, висновки, загальний обсяг яких складає 63 сторінки. У роботі вміщено 2 рисунки. Список використаних джерел містить 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС

1.1 Державне регулювання фінансового забезпечення ОМС: теоретичний зміст, принципи, основні підходи

Аналіз наукової літератури з даної проблематики дав можливість констатувати, що в науковій літературі немає однозначного і єдиного визначеного трактування досліджуваного нами об'єкту – поняття державного регулювання фінансового забезпечення ОМС, тому детально проаналізуємо складові цього складного, структурованого поняття.

«Енциклопедичний словник з державного управління» визначає державне регулювання як «сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються»¹.

У науковій економічній літературі цілком обґрунтовано підтримується економікоцентричний підхід до цього поняття. Державне регулювання трактується як спосіб цілеспрямованого впливу держави через комплекс економічних, правових і адміністративних заходів для забезпечення або підтримки певних економічних процесів, а також для створення сприятливих умов розвитку всіх інституційних одиниць. Варто зазначити, що і у сфері державного управління при трактуванні терміну «державне регулювання» дослідники здебільшого спираються на економічну сутність категорії «регулювання».

Для прикладу, Ковбасюк Ю. пов'язує державне регулювання з зовнішньоекономічною діяльністю та політикою держави в цій галузі,

¹ Енциклопедичний словник з державного управління / ред. кол. Ю. В. Ковбасюк, В. П. Трощинський, Ю. Б. Сурмін. Київ : НАДУ, 2010. С.148.

зазначаючи, що «об'єктами регулювання можуть бути погодження цілей, інформаційне забезпечення, інструменти політики, час, масштаби та форми проведення конкретних заходів, а у сфері економіки – економічна політика співпраці»².

Миرونенко М., доводить, що державне управління фактично тісно пов'язане з державним регулюванням, і представляє собою інструменти реалізації державної економічної політики. І все це здійснюється державою через з дотриманням принципу єдності – тобто через єдину нормативно-правову систему та органи державного управління³. З наведеним твердженням можна погодитися в тому, що державне регулювання справді не можна розглядати окремо від державної політики та управління, і навпаки. Як регулювання, так і управління є інструментами реалізації державної політики в певних сферах суспільних відносин. Однак це не виключає необхідності розмежування цих категорій.

У цьому контексті науковий інтерес викликає позиція Авер'янова В. «якщо управління є цілеспрямованим впливом саме на об'єкти управління, використання методів, що передбачають підпорядкування цих об'єктів управлінському впливу з боку суб'єкта управління, то регулювання пов'язане не стільки з впливом на об'єкти управління, скільки на оточуюче середовище, тобто передбачає високий ступінь альтернативності поведінки керованих об'єктів»⁴.

На думку певного напрямку науковців, державне регулювання створює загальні умови для функціонування як державних, так і приватних суб'єктів та об'єктів. Воно передбачає переважне використання непрямих методів впливу шляхом встановлення "правил гри" – ухвалення та зміни законів і нормативно-правових актів, які визначають правила та обмеження в різних сферах

² Ковбасюк Ю. В. Економічна політика співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями : автореф. дис... дра наук з держ. управління: 25.00.02 ; Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2005.

³ Мироненко М. Ю. Державне регулювання розвитку агропромислового комплексу. URL: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Gosupravlenie/72979.doc.htm

⁴ Авер'янов В. Б. Адміністративне право: підруч.: У двох томах. Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво Юридична думка, 2004.

суспільного життя залежно від об'єкта регулювання. Державне регулювання також охоплює координацію інтересів учасників регульованих відносин, стимулювання економічних та інших процесів, моніторинг, аналіз розвитку й контроль^{5 6}.

Суть наведених вище підходів до розуміння державного регулювання можна визначити як інструментальні, оскільки в них це поняття розглядається через призму сукупності певних форм, методів і заходів. Це інструменти, за допомогою яких держава, реалізуючи певну політику, встановлює умови, межі та правила діяльності об'єктів, їхніх відносин або сфер регулювання – економіки, соціальної сфери та інших сторін суспільного життя.

Державне регулювання охоплює широке кількісне розмаїття дієвих інструментів (важелів) непрямого та стимулюючого впливу уряду на певну сферу чи об'єкт державної політики. Проте, оскільки цей спосіб реалізації політики включає лише окремі елементи впливу держави на об'єкт, з обмеженою участю уряду в суспільних і економічних процесах, він є більш вузьким у порівнянні з терміном «державне управління». Останній же має значно ширші можливості впливів на об'єкт управління, включаючи організаційно-управлінські, нормативно-правові, фінансово-економічні, соціально-психологічні та інші аспекти.

Вивчаючи вітчизняну фінансову літературу, можна зробити висновок, що термін «фінансове забезпечення» має неоднозначне трактування серед науковців. Багато дослідників розглядають це поняття як один із методів фінансового механізму. Інші науковці обґрунтовують, що фінансове забезпечення є покриттям витрат та здійснюється за рахунок фінансових ресурсів які акумулюються суб'єктами господарювання, місцевим самоврядуванням та державою⁷.

⁵ Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2х томах Т. 1.: Загальна частина / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юридична думка, 2007.

⁶ Гайдай В.І. Державне регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні. Дис. ... доктора філософії за спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2023. С.58.

⁷ Романенко О. Фінанси: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

В Європейській хартії місцевого самоврядування це поняття ототожнюється з поняттям «право та обсяг ресурсного забезпечення діяльності місцевої влади»⁸. В цьому документі зазначено: місцева влада має право на власні фінансові ресурси; обсяг фінансових ресурсів повинен бути співставний функціям, які покладені на місцеву владу; місцева влада має право вільно, на власний розсуд, розпоряджатися власними фінансовими ресурсами; частина фінансових ресурсів повинна формуватися з місцевих податків і зборів; розміри місцевих податків і зборів органи місцевої влади мають право самостійно встановлювати в межах закону; порядок формування фінансових ресурсів повинен бути диверсифікованим, гнучким і забезпечувати відповідність наявних ресурсів, наскільки можливо, зростанню вартості виконуваних завдань місцевої влади; захист більш слабких (у розумінні фінансової забезпеченості) ОМС проводиться за допомогою запровадження процедур усунення фінансових диспропорцій або аналогічних заходів; у міру можливості у виборі форм фінансової підтримки перевага має віддаватися дотаціям, які призначаються не для фінансування конкретних проектів і не повинні обмежувати свободу дій місцевої влади⁹.

На основі наведених вище міркувань можна стверджувати, що фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування являє собою комплекс джерел, форм і методів формування грошових фондів та їх ефективного використання. Це необхідно для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування з метою стабільного розвитку території та покращення добробуту і якості життя населення.

У цьому контексті варто зазначити, що в сучасних умовах стабільним фінансове забезпечення бути не може та воно потребує постійного удосконалення, зважаючи на ті виклики, які диктують поточні ситуації (режим воєнного стану, пандемії і ін.).

⁸ Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. № 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036

⁹ Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. № 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036

Повертаючись до визначення сутності державного регулювання фінансового забезпечення ОМС, слід зазначити, що Європейська хартія місцевого самоврядування прямо зобов'язує державу забезпечувати фінансування витрат, пов'язаних із виконанням органами місцевого самоврядування законодавчих повноважень¹⁰.

Логічно обґрунтував цю позицію у науковій праці В. Гайдай «окрім того, що держава для формування місцевих бюджетів повинна передати в розпорядження ОМС частину державних податків і ресурси для отримання ресурсних платежів, що здійснюється у процесі фінансової децентралізації в законодавчому порядку, вона також має на постійній основі здійснювати захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування шляхом запровадження процедур бюджетного вирівнювання або здійснення аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягара, який вони повинні нести, забезпечити доступ до національного ринку капіталу. Такі зобов'язання держави за своїм змістом є стимулюючими заходами передусім бюджетної, податкової, фінансової, регіональної та економічної політики держави, а отже передбачають застосування і відповідного інструментарію щодо сфери місцевих фінансів»¹¹.

Узагальнюючи основні положення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Податкового кодексу та Бюджетного кодексу України можна констатувати, що в Україні використовуються такі інструменти для фінансового забезпечення ОМС (рис. 1.1).

¹⁰ Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовт. 1985 р. № 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036

¹¹ Гайдай В.І. Державне регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні. Дис. ... доктора філософії за спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2023. 222 с.

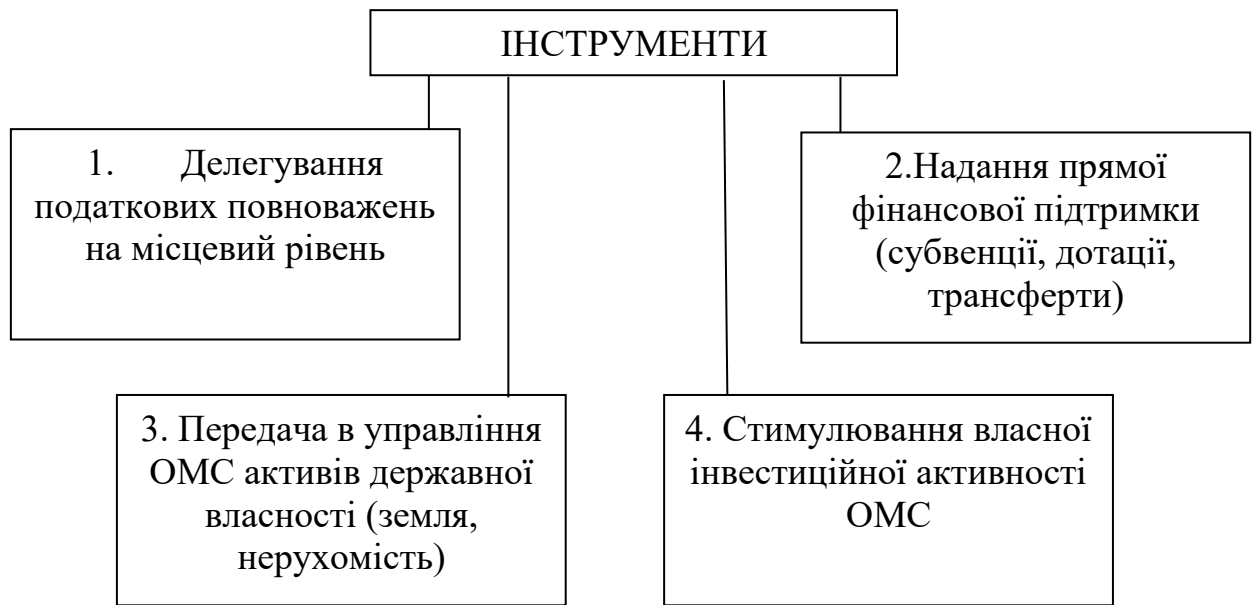

Рис.1.1 – Інструменти фінансового забезпечення ОМС

1. Делегування податкових повноважень на місцевий рівень – це процес передачі частини податкових повноважень від центрального уряду до ОМС. Така децентралізація покликана підвищити ефективність управління, забезпечити більшу автономію місцевих громад і сприяти кращому використанню ресурсів на місцевому рівні. Основні аспекти делегування податкових повноважень: встановлення місцевих податків і зборів: місцеві органи влади отримують право самостійно змінювати ставки певних податків і зборів, що стосуються їх території (наприклад, податки на нерухомість, туристичний збір, місцеві збори з підприємців); адміністрування податків: місцеві органи можуть здійснювати адміністрування певних податків, зокрема їх збір, облік і контроль за сплатою, це дозволяє громаді краще контролювати надходження до бюджету; розподіл бюджетних ресурсів: делегування податкових повноважень дозволяє місцевим громадам більше контролювати витрати, що відповідають потребам конкретної території, сприяючи більш ефективному плануванню та реалізації соціально-економічних програм; зміцнення фінансової незалежності: місцеві громади отримують можливість формувати власні бюджети, зменшуючи залежність від дотацій і субвенцій з центрального бюджету.

Мета делегування податкових повноважень полягає в тому, щоб підвищити відповідальність місцевих органів влади за економічний розвиток своїх громад і створити більш сприятливі умови для розвитку місцевої інфраструктури та підприємництва.

2. Надання прямої фінансової підтримки органам місцевого самоврядування – це процес, за яким центральний уряд або інші джерела (наприклад, міжнародні організації або донорські фонди) надають фінансові ресурси безпосередньо місцевим органам влади для виконання їхніх функцій. Така підтримка спрямована на зміцнення фінансової спроможності місцевих громад, розвиток інфраструктури та реалізацію місцевих проектів. Основні види прямої фінансової підтримки: дотації, субвенції, трансферти, гранти). Мета такої підтримки – забезпечити органам місцевого самоврядування достатні ресурси для реалізації їхніх повноважень, що може включати розвиток інфраструктури, соціальну підтримку, покращення житлово-комунальних послуг, екологічні ініціативи. Це також сприяє більш ефективному управлінню та збалансованому розвитку регіонів.

3. Передача в управління органам місцевого самоврядування активів державної власності – це процес, при якому держава передає певні активи, що належать державі, у власність або під управління ОМС. Це може стосуватися нерухомості, інфраструктурних об'єктів, землі або інших матеріальних і нематеріальних активів. Така передача має на меті покращення управління цими активами на місцевому рівні, сприяння розвитку місцевих громад та підвищення ефективності їх використання. Передача активів державної власності місцевим громадам є ключовим інструментом для розширення їх повноважень, фінансової автономії та стимулювання місцевого економічного розвитку.

4. Стимулювання власної інвестиційної активності органів місцевого самоврядування – це сукупність заходів, спрямованих на заохочення органів місцевого самоврядування до залучення інвестицій у розвиток громади, активного управління місцевими ресурсами та фінансування важливих

проектів. Це може стосуватися як залучення зовнішніх інвесторів, так і використання власних ресурсів для інвестицій у місцеву інфраструктуру, економіку, соціальні програми. Стимулювання власної інвестиційної активності дозволяє громадам розвивати свої економічні можливості, створювати нові робочі місця, покращувати інфраструктуру та підвищувати загальний рівень життя місцевого населення. Це сприяє сталому розвитку регіонів та зменшенню їхньої залежності від центрального бюджету.

1.2 Нормативно-правова база державного регулювання фінансового забезпечення ОМС

Досліджуючи особливості формування нормативно-правової бази державного регулювання фінансового забезпечення ОМС варто підкреслити, що важливим поштовхом для розвитку місцевого самоврядування в нашій державі було прийняття Конституції України 1996 р.¹², прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»¹³, ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування¹⁴, прийняття Бюджетного Кодексу України¹⁵, прийняття Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади¹⁶, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»¹⁷ та ін.

В ст. 7 Конституції України зазначено, що «в Україні визнається і гарантуються місцеве самоврядування»¹⁸, а весь одинадцятий розділ присвячено поняттю, основним принципам місцевого самоврядування та

¹² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96 ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр/page>

¹³ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80>

¹⁴ Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. № 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036

¹⁵ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

¹⁶ Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3332014%D1%80#Text>

¹⁷ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

¹⁸ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96 ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр/page>

питанням організації. Зокрема, у статті 140 прописано, що «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України»¹⁹.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування²⁰.

Фундаментом нормативно-правової бази для фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні стало прийняття Бюджетного Кодексу України. Але варто зазначити, що до 2014 року (до реформи децентралізації), в Україні була не досконала і нерозвинена інституційна спроможність та обмежені фінансові можливості низового базового рівня місцевого самоврядування для забезпечення і виконання своїх повноважень. Тому і реформа децентралізації була необхідною і обґрунтованою. Слід зазначити, що фінансова децентралізація стала ключовим елементом реформи децентралізації.

Процес фінансової децентралізації розпочався фактично із внесення змін до Бюджетного та Податкового Кодексів України, що стосувалося реформи міжбюджетних відносин. Перш за все, було створено фундамент для самостійності фінансової бюджетів територіальних громад.

Статтями 64, 66, 69-1 Бюджетного кодексу були впроваджені уніфіковані нормативи розподілу загальнодержавних податків для кожного рівня бюджету: ПДФО - податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств,. Крім того, було скасовано індикативне планування Мінфіном показників місцевих бюджетів і їхнє доведення до місцевих органів. Запроваджено єдиний кошик доходів загального фонду та розширено перелік джерел доходів. Також змінилася система балансування доходів і видатків місцевих бюджетів через

¹⁹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96 ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96vp/page>

²⁰ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80>

впровадження нової для України системи вирівнювання податкоспроможності територій.

Також територіальні громади набули права:

- самостійно формувати свої бюджети;
- затверджувати свої бюджети незалежно від того коли прийнятий державний бюджет;
- отримали спрощені процедури для надання місцевих гарантій і для здійснення місцевих запозичень від різних міжнародних фінансових організацій; але такі операції потрібно погоджувати з Мінфіном;
- міста з статусом обласного значення набули права здійснювати зовнішні запозичення;
- також можна самостійно вибирати установи (це може бути Казначейство чи установа банку) з обслуговування коштів, які відносяться до бюджету розвитку місцевих бюджетів та які відносяться до власних надходжень бюджетних установ²¹.

Також слід зазначити, що місцеві бюджети перейшли на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом, це закріплено статтями 97, 99, 100, 102, 1032, 1034, 108 Бюджетного кодексу України. Практично це здійснюється у вигляді базової дотації; реверсної дотації; освітньої субвенції; медичної субвенції; субвенції на формування інфраструктури територіальних громад; субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; інших субвенцій та дотацій, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів; коштів Державного фонду регіонального розвитку²².

Важливу роль для фінансового забезпечення ОМС відіграло прийняття Методики формування спроможних територіальних громад²³. Ця Методика визначає порядок розроблення перспективного плану формування територій

²¹ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

²² Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

²³ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142015%D0%BF>

громад Автономної Республіки Крим, області та умови формування проектних спроможних територіальних громад²⁴.

В контексті дослідження нашого предмету, варто звернути увагу і на те, що для підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування виконувати розширений унаслідок децентралізації обсяг повноважень щодо управління справами територіальних громад, було ухвалено ще такі нормативно-правові акти. Зокрема, Закон України «Про співробітництво територіальних громад»²⁵, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища»²⁶.

Отже, законодавчо збільшене ресурсне забезпечення дало можливість ОМС розширити свої повноваження у наданні адміністративних послуг, утилізації відходів, утриманні місцевих доріг, здійсненні землевпорядкування та архітектурно-будівельного контролю, забезпеченні безпеки населення та створенні безпечного життєвого середовища, а також стимулювати місцевий соціально-економічний і культурний розвиток. Крім того, завдяки збільшенню ресурсного забезпечення та отриманню передбачених законом повноважень, ради територіальних громад мають можливість створювати власні органи для управління освітою, медициною, архітектурою та правопорядком.

Варто зазначити, що в рамках реформи децентралізації необхідно поетапно підвищувати фінансову та інституційну спроможність ОМС, оскільки відповідні голови та ради повинні адаптуватися до нових обов'язків, а мешканці громади – усвідомити нову інституційну структуру органів, а також оцінити нову якість і ефективність наданих послуг. Стосовно розширення переліку публічних послуг в Україні, які повинні надаватися територіальним громадам, збільшення кількості цих послуг має відбуватися завдяки консолідації державної та міжнародної підтримки секторальних реформ у країні.

²⁴ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142015%D0%BF>

²⁵ Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/150818>

²⁶ Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 9 лютого 2017 р. № 1848VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1848-19#Text>

Перш за все, це стосується організаційно-експертної, фінансової підтримки реформи децентралізації з боку міжнародних організацій (Рада Європи ООН, СБ, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк, Організація економічного співробітництва та розвитку, проектів міжнародної технічної допомоги та провідних демократичних країн світу). У цьому контексті хочемо наголосити на тому, що провідну роль у проведенні реформи децентралізації відіграють:

- Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «ULEAD з Європою»;
- Спільна програма ПРООН та ООН Жінки;
- Експертна підтримка врядування та економічного розвитку (EDGE);
- швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO);
- проект «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС / PLEDDG);
- проект ПРООН/ЄС «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»;
- Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE);
- Програма Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» та інші.

Аналізуючи міжнародний досвід та успішну практику вітчизняних громад, можна визначити основний набір інструментів, які сприяють економічному розвитку. Використання цих інструментів є виключною компетенцією громад і має забезпечити реалізацію можливостей, що надає децентралізація. До таких інструментів можна віднести:

1. Закупівлі товарів і послуг, які потрібні для виконання ОМС своїх повноважень.
2. Використання механізму ППП (публічно-приватного партнерства) у виконанні повноважень ОМС.
3. Визначення величини ставок місцевих податків та зборів. Слід зазначити, що місцевими податками обмежуються фактично фінансові

можливості громад. До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. До місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір. Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі). Місцеві ради в межах повноважень, визначених Податковим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог Податкового Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі. Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим Кодексом, забороняється. Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України²⁷.

4. Умови, на яких надається в оренду майно громади. Згідно з українським досвідом, громади зазвичай володіють значними приміщеннями, які або не використовуються за призначенням, або взагалі не задіяні, хоча могли б здаватися в оренду підприємствам та ФОП. Проте для цього необхідно ідентифікувати ці приміщення, провести їх інвентаризацію та взяти на баланс безгосподарне майно, включно з незатребуваною спадщиною та іншими об'єктами.

5. Інформаційна та правова підтримка.

6. Енергетичний моніторинг та аудит. У результаті моніторингу і аудиту створяться умови для економії ресурсів, модернізації інфраструктури громади,

²⁷ Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

набудеться досвід та, ймовірно, нові знання у сфері підвищення енергоефективності.

7. Розвиток місцевих ринків праці. Створення умов для ефективного працевлаштування мешканців громади на її території сприяє розвитку людського та соціального капіталу громади, а також зміцненню ідентичності та почуття приналежності до місця.

Отже, для вирішення існуючих проблем фінансового забезпечення органів самоврядування та економічного розвитку необхідно, щоб існувала ефективна інституційна та ресурсна база для реалізації децентралізованих повноважень органами місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Тенденції державного регулювання дохідної частини місцевих бюджетів

Бюджетний Кодекс України визначає доходи бюджету наступним чином «доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)»²⁸.

Діюча модель, за якою формується дохідна частина місцевих бюджетів, прописана у статті 9 Бюджетного Кодексу України. Зокрема, діюча класифікація доходів бюджету наступна. Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти²⁹.

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори³⁰.

Неподатковими надходженнями визнаються:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;

²⁸ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

²⁹ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

³⁰ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

- 3) власні надходження бюджетних установ;
- 4) інші неподаткові надходження³¹.

Трансферти - кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі³².

Слід акцентувати увагу на тому, що РОЗДІЛ III Бюджетного Кодексу України присвячено місцевим бюджетам:

склад доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад визначає стаття 64;

склад доходів загального фонду районних бюджетів визначає стаття 64⁻¹;

склад доходів загального фонду бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів визначає стаття 66;

окремі особливості формування місцевих бюджетів визначає Стаття 67;

особливості взаємовідносин державного бюджету з бюджетами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя визначає стаття 67⁻¹;

склад доходів та видатків бюджетів районів у містах визначає стаття 68;

надходження спеціального фонду місцевих бюджетів визначає стаття 69⁻¹;

бюджет розвитку місцевих бюджетів визначає стаття 71;

особливості затвердження місцевого бюджету з дефіцитом або профіцитом визначає стаття 72;

види міжбюджетних трансфертів визначає стаття 96;

трансферти, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам визначає стаття 97³³.

Слід зазначити, що чинне законодавство виділяє такі види міжбюджетних трансфертів:

³¹ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

³² Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

³³ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

1) базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

2) субвенції;

3) реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

4) додаткові дотації³⁴.

Якщо проаналізувати детальніше види міжбюджетних трансфертів, то можна констатувати, що у Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

1) базова дотація;

2) субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

3) додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою;

4) додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;

5) субвенція на виконання інвестиційних проектів;

6) освітня субвенція та субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;

10) субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

11) субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;

12) інші додаткові дотації та інші субвенції³⁵.

³⁴ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

³⁵ Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>

Основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, тому розглянемо особливості цього джерела у сучасних умовах.

Варто звернути увагу на те, що в Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори. До загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені Податковим Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків, передбачених ПК. До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад³⁶.

У Статті 10 Податкового Кодексу України визначено, що до місцевих податків належать: податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір³⁷.

Місцеві ради обов'язково устанавлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі). Місцеві ради в межах повноважень, визначених Податковим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог Податкового Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі. Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим Кодексом, забороняється. Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України³⁸

³⁶ Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

³⁷ Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

³⁸ Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

Проаналізуємо особливості виконання доходів місцевих бюджетів за 2023 рік (без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022). За 2023 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 441 875,0 млн гривень. Приріст надходжень до загального фонду проти 2022 року склав 11,0% або + 43 821,8 млн гривень. Не забезпечено приросту доходів по 4-х областях – Луганській (-59,9%), Херсонській (-28,0%), Донецькій (-16,2%) та Запорізькій (-5,3%). Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб за 2023 рік склав 289 370,8 млн гривень. Приріст надходжень ПДФО до минулого року становить 6,3% або + 17 149,1 млн гривень. Із 13 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 3 регіони забезпечили приріст понад 15% (Київська (+19,1%), Черкаська (+17,2%) області та м. Київ (+15,7%)). Найнижчий приріст цього податку мають Хмельницька (+2,4%) та Сумська (+2,7%) області. Не досягнуто рівня попереднього року по Луганській (-58,5%), Херсонській (-24,7%), Донецькій (-18,5%), Запорізькій (-4,9%) та Миколаївській (-3,1%) областях. Надходження єдиного податку склали 55 770,4 млн грн, збільшення надходжень проти 2022 року становить + 18,2%, або на 8 598,7 млн грн більше. Надходження плати за землю склали 34 529,7 млн грн, збільшення надходжень проти 2022 року становить +16,8%, або +4 961,4 млн гривень. Фактичні надходження податку на нерухоме майно за 2023 рік склали 9 140,0 млн грн, збільшення надходжень порівняно з минулим роком становить +28,4%, або на 2 021,1 млн грн більше. Акцизного податку за 2023 рік надійшло 22 399,3 млн грн, що більше від надходжень цього податку за 2022 рік на 9 317,8 млн грн, або +71,2%. Податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки надійшло 14 537,3 млн грн, що більше від надходжень 2022 року на 2 332,2 млн грн або +19,1%. Виконання станом на 01.01.2024 річних затверджених показників доходів загального фонду складає 102,2% (норма – 100%), в тому числі за надходженнями: податку на доходи фізичних осіб – 99,2%; єдиного податку – 106,7%; плати за землю – 106,4%; податку на

нерухоме майно – 107,4%; акцизного податку – 108,4%; податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки – 123,2%³⁹.

Зупинимось детальніше на питаннях щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за січень-серпень 2024 року (без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022). За січень - серпень 2024 року до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 288 369,6 млн гривень. Збільшення надходжень до загального фонду проти січня - серпня 2023 року (у зіставних умовах) склало +23,8% або +55 372,8 млн гривень. Не забезпечено приросту доходів (у зіставних умовах) тільки по Луганській області (- 14,8%). Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб за 8 місяців 2023 року склав 158 640,2 млн гривень. Приріст надходжень ПДФО до відповідного періоду минулого року у співставних умовах становить 21,5% або + 28 120,2 млн гривень. Із 12 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 5 регіонів забезпечили приріст понад 25% (Вінницька (+25,4%), Кіровоградська (+26,3%), Київська (+27,5%), Миколаївська (+28,3%) області та м. Київ (+28,8%)). Найнижчий приріст цього податку мають Донецька (+8,0%), Запорізька (+9,9%), Херсонська (+11,0%) та Дніпропетровська (+13,1%) області. Не досягнуто рівня відповідного періоду попереднього року по Луганській області (-4,6%). Надходження єдиного податку склали 47 329,6 млн грн, збільшення надходжень проти січня-серпня 2023 року становить +24,9%, або на 9 443,5 млн грн більше. Надходження плати за землю склали 25 959,7 млн грн, збільшення надходжень проти січня-серпня 2023 року становить +13,5%, або +3 094,7 млн гривень. Фактичні надходження податку на нерухоме майно за січень-серпень 2024 року склали 7 111,1 млн грн, збільшення надходжень порівняно з відповідним періодом минулого року становить +11,2%, або на 718,7 млн грн більше. Акцизного податку за січень-серпень 2024

³⁹ Виконання доходів місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>

року надійшло 16 845,2 млн грн, що більше від надходжень цього податку у січні-серпні 2023 року на 2 777,8 млн грн, або +19,7%⁴⁰.

Загалом, місцеві бюджети не зазнали настільки різкого удару, як державний бюджет, однак органи місцевого самоврядування стикаються з численними викликами. Зокрема, гостро постає питання, як у умовах значного зниження темпів зростання доходів (без урахування трансфертів) забезпечити відновлення знищеної та пошкодженої інфраструктури, а також впоратися з дисбалансами у розвитку населених пунктів в межах територіальних громад та іншими проблемами.

2.2 Особливості планування місцевих бюджетів на 2025 рік

Бюджетна система нашої держави продовжує працювати в умовах воєнного стану та нестабільної макроекономічної ситуації, спричиненої триваючою агресією російської федерації. Основні фінансові ресурси держави спрямовуються на оборону і забезпечення національної безпеки.

Тривалі військові дії, що тривають вже третій рік, мають вкрай негативний вплив на всі аспекти суспільного життя, створюючи нові виклики в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, довкілля, житлово-комунальне господарство, а також у галузі критичної інфраструктури, яка відіграє ключову роль у забезпеченні життєдіяльності всіх територіальних громад України. Це призводить до непередбачуваних проблем у соціальній, макроекономічній та фінансовій сферах, зокрема у фіскальній та бюджетній політиці.

Економічні збитки, яких зазнає держава, щоденні руйнування інфраструктури, енергетична криза, а також негативні демографічні та міграційні тенденції є безпрецедентними в сучасній історії України.

Накопичені та нові виклики, що постали перед Україною в умовах воєнного стану, вимагають розробки стратегічного бачення для забезпечення обороноздатності та національної безпеки, відновлення та розвитку країни, а

⁴⁰ Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-серпень 2024 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv>

також визначення напрямків подальшого реформування державної політики в різних секторах економіки на довгострокову та середньострокову перспективу.

У контексті аналізу особливостей складання проєктів місцевих бюджетів у 2025 році варто наголосити на тому, що абсолютними пріоритетами проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» є безпека і оборона. Також варто наголосити на тому, що бюджетна декларація є фундаментом (базою) для складання державного бюджету та місцевих бюджетів. Розглянемо, що, на практиці, має місце перед процесом підготовки місцевих бюджетів на 2025 рік.

По-перше, основні рамки бюджету на 2025 рік закладено в Бюджетній декларації на 2025-2027 роки.

По-друге, Кабінет Міністрів України запропонував не підвищувати мінімальну зарплату та прожитковий мінімум, від яких суттєво залежать розміри соціальних видатків.

По-третє, 13 вересня 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив проєкт державного бюджету на 2025 рік і подав його до Верховної Ради України (Закопроєкт № 12000)⁴¹.

По-четверте, Міністерство фінансів України підготувало та надіслало місцевим органам влади Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року «Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік»⁴².

Головні пріоритети Проєкту Державного Бюджету України на 2025 рік наведено на рисунку 2.1.

При цьому варто зазначити, що підтримка регіонів та бізнесу планується здійснювати за рахунок дотацій та субвенцій, також за рахунок програм пільгового кредитування і грантів для підприємців, та продовження програми гуманітарного розмінування і програми «Оселя».

⁴¹ Про Державний бюджет України на 2025 рік: проєкт Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

⁴² Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

Рис.2.1 - Пріоритети Проєкту Державного Бюджету України на 2025 рік

В контексті аналізу зазначеного законопроекту, нами звернуто увагу на те, що основною новацією цього бюджету стане реалізація нової моделі управління публічними інвестиційними проєктами. При цьому пріоритетом буде відновлення, реалізація енергетичних проєктів та запровадження нової ветеранської політики.

Основні соціальні показники у проєкті Держбюджету 2025 не змінені:

- мінімальна зарплата – 8000 грн;
- прожитковий мінімум (загальний) – 2920 грн;
- прожитковий мінімум (для працездатних осіб) – 3028 грн;
- прожитковий мінімум (для осіб, які втратили працездатність) – 2361 грн⁴³.

Ключові завдання для усіх учасників бюджетного процесу:

1. обґрунтоване з урахуванням викликів, зумовлених воєнним станом, визначення напрямів спрямування бюджетних коштів;
2. пріоритезація забезпечення фінансовими ресурсами нагальних заходів в умовах, що склалися на цьому етапі функціонування бюджетної системи України.

Головні розпорядники бюджетних коштів мають:

- прагнути досягнення цілей бюджетної політики під час розподілу граничних показників за бюджетними програмами;

⁴³ Про Державний бюджет України на 2025 рік: проєкт Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

- спрямовувати кошти в межах доведених граничних показників на заходи відповідно до їх пріоритетності та актуальності, а також з урахуванням можливої економії коштів за чинними бюджетними програмами або напрямками використання коштів у межах окремих бюджетних програм;

- здійснити оцінку ефективності бюджетних програм, які вони пропонують для включення до проєкту місцевого бюджету, на предмет ефективності, результативності, доцільності⁴⁴.

Варто наголосити на тому, що основні нормативно-правові акти, на які повинні опиратися Головні розпорядники бюджетних коштів при формуванні своїх цілей в 2025 році – це:

- Бюджетний Кодекс України;
- Закон України «Про правовий режим воєнного стану»;
- проєкт Закону «Про Державний бюджет України на 2025 рік»;
- Бюджетна декларація на 2025–2027 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 751);
- Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2025–2027 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 780);
- Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1805-р);
- Національна стратегія доходів до 2030 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р);
- План заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024–2027 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 року № 270-р);

⁴⁴ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

- План заходів з реалізації Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями на 2024-2028 роки (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 червня 2024 року № 588-р).

Місцевим фінансовим органам та головним розпорядникам бюджетних коштів слід також брати до уваги стратегічні орієнтири, визначені у меморандумах про економічну та фінансову політику в рамках спільної з Міжнародним валютним фондом програми Механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility), схваленої Радою виконавчих директорів Міжнародного валютного фонду, рекомендації Європейської Комісії, представлені у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року, План України в рамках інструменту підтримки Європейського Союзу на 2024–2027 роки Ukraine Facility, які визначають пріоритетні завдання за напрямом здійснення європейської інтеграції України, націлені передусім на концентрацію зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування на реалізацію фундаментальних реформ, які сприятимуть, зокрема, вчасному реагуванню на виклики в умовах війни та подальшому відновленню України⁴⁵.

Варто зазначити, що щороку Європейська Комісія ухвалює Пакет Розширення (Enlargement Package) – це набір документів, які окреслюють її політику щодо подальшого розширення Європейського Союзу. Основною частиною цього Пакету є Повідомлення про розширення, де підсумовується поточний рік, а саме: аналізується прогрес, досягнутий країнами-кандидатами та потенційними кандидатами, виклики, з якими вони зіткнулися, реформи, які необхідно провести, а також містяться пропозиції щодо подальших кроків. У 2023 році Україну вперше було додано до Пакету розширення і наша країна брала участь у його підготовці як країна-кандидат.

У березні 2024 року План було затверджено Урядом України. Це перелік структурних реформ та заходів, які сприятимуть розвитку економіки України,

⁴⁵ Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

«зеленому» переходу, цифровій трансформації та європейській інтеграції. Європейська Комісія схвалила План України у межах Інструменту ЄС Ukraine Facility на 2024-2027 роки -загальний обсяг коштів, передбачений Ukraine Facility, – 50 млрд євро. З них на бюджетну підтримку буде спрямовано 38,27 млрд євро, інвестиційний фонд – 6,97 млрд євро, на технічну та адміністративну підтримку – 4,76 млрд євро. Мінфін відповідальний за три напрями Плану: управління державними фінансами, боротьбу з відмиванням грошей і фінансові ринки.

Слід наголосити і на тому, що під час формування усіма учасниками бюджетного процесу бюджетних запитів та проєктів місцевих бюджетів повинно бути охоплено ключові програмні документи стратегічного значення, що стосуються сфери регіонального та місцевого розвитку:

- Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 № 940);
- регіональні стратегії розвитку;
- стратегії розвитку територіальних громад / плани економічного та соціального розвитку територіальних громад.

У цілому показник доходів місцевих бюджетів на 2025 рік обраховано в сумі 495,2 млрд грн, у тому числі: загальний фонд – 468,6 млрд грн; спеціальний фонд – 26,6 млрд гривень. Основним джерелом надходжень загального фонду є податок на доходи фізичних осіб, що становить 57,3 % показника доходів загального фонду 2025 року⁴⁶.

Загалом прогностні показники доходів місцевих бюджетів на 2025 рік становлять:

- податку на доходи фізичних осіб – 268,7 млрд грн (-4,6 % до очікуваного показника 2024 року);

⁴⁶ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

- податку на прибуток підприємств недержавної форми власності та комунальних підприємств і фінансових установ до місцевих бюджетів (обласних) – 22,3 млрд грн (-10,8 % до очікуваного показника 2024 року);

- рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів – 1,2 млрд грн (на рівні поточного року);

- рентної плати за спеціальне використання води – 0,6 млрд грн (на рівні поточного року);

- рентної плати за користування надрами – 4,4 млрд грн (+ 9,7% до очікуваного показника 2024 року);

- акцизного податку – 35,8 млрд грн (+38,8% до очікуваного показника 2024 року);

- плати за землю – 41,8 млрд грн (+13,2% до очікуваного показника 2024 року);

- єдиного податку – 70,8 млрд грн; податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, – 11,8 млрд грн;

- транспортного податку – 169,2 млн грн; плати за ліцензії оптової торгівлі та роздрібною торгівлі – 277,0 млн грн та 774,7 млн грн відповідно^{47 48}.

В умовах воєнного стану, з огляду на, зокрема, ті проблеми, які виникли у сфері міжбюджетних відносин (у частині визначення базової / реверсної дотацій) у попередніх бюджетних періодах і наявні в умовах сьогодення, постає потреба в диференційованому підході до здійснення горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, зокрема у виокремленні певних особливостей, що прослідковуються у ключових параметрах, які є основоположними під час визначення у державному бюджеті місцевим бюджетам розрахункових показників базової / реверсної дотацій.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації негативно вплинула на всі без винятку територіальні громади України. Протягом 2,5 років

⁴⁷ Про Державний бюджет України на 2025 рік: проект Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

⁴⁸ Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

територіальні громади перебувають у різних соціально-економічних умовах, що значною мірою залежать від їхнього географічного розташування. Деякі громади об'єктивно мають обмежені можливості впливати на соціальні, економічні, демографічні та інші важливі для місцевого самоврядування процеси, тоді як частина громад залишаються тимчасово окупованими.

В умовах, коли правове регулювання засноване на єдиних підходах, зокрема щодо формування доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних і міських територіальних громад, та зберігаються основні принципи їх самостійності, місцеві бюджети демонструють різні тенденції. Це стосується як загального фінансового забезпечення, так і базових показників доходів і видатків місцевих бюджетів, включно з результатами виконання в поточному та попередніх звітних періодах.

Отже, відмінності в базових показниках, які є основою для горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, зокрема щодо надходжень загальнодержавного податку - податку на доходи фізичних осіб, а також проблеми, пов'язані з чисельністю населення (відсутність точних даних про кількість жителів громад станом на 1 січня поточного року та внутрішньо переміщених осіб), в результаті призводять до спотворення системи міжбюджетного регулювання. Це, зокрема, унеможлиблює об'єктивний розрахунок міжбюджетних трансфертів (базової та реверсної дотацій).

Аналіз Проєкту Закону України «Про Державний Бюджет України на 2025 рік» дозволив виокремити наступне:

- горизонтальне вирівнювання податкоспроможності для обласних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів місцевого самоврядування тимчасово окупованих територій, бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах (як виняток з положень пунктів 2 і 3 частини першої статті 98, пункту 2 частини першої статті 99 Кодексу), здійснюватиметься, зокрема:

для обласних бюджетів – окремо з урахуванням очікуваних надходжень у 2024 році податку на прибуток підприємств, визначеного пунктом 11 частини першої статті 66 Кодексу, та податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1 частини першої статті 66 Кодексу, з урахуванням вимог абзацу першого пункту 60 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу;

для бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів місцевого самоврядування тимчасово окупованих територій, бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах, – з урахуванням очікуваних надходжень у 2024 році податку на доходи фізичних осіб, визначеного пунктом 1 частини першої статті 64 Кодексу, з урахуванням вимог абзацу першого пункту 60 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу;

міжбюджетні відносини з бюджетами місцевого самоврядування тимчасово окупованих територій / розрахунок додаткової дотації до завершення тимчасової окупації здійснюватимуться, як виняток з положень статті 99 Кодексу, з метою забезпечення достатнього рівня видатків, визначених на основі звіту про виконання відповідних місцевих бюджетів за 2023 рік за видатками загального фонду, з урахуванням індексу зростання мінімальної заробітної плати в 2024 році^{49 50}.

Формування міжбюджетних відносин з урахуванням таких особливостей дозволить: збільшити надходження податку на доходи фізичних осіб на одну особу (середній обсяг по Україні) на 264,14 грн (+6,8 %); збільшити обсяг базової дотації для 996 бюджетів місцевого самоврядування на загальну суму 3 205 501,0 тис. грн; зменшити обсяг реверсної дотації для 240 бюджетів місцевого самоврядування на суму 2 029 997,2 тис. грн; зменшити диспропорції у фінансовому ресурсі місцевих бюджетів на 2025 рік з урахуванням, зокрема, факторів здійснення розрахунків 2024 року та попередніх років; урахувати в

⁴⁹ Про Державний бюджет України на 2025 рік: проект Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

⁵⁰ Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

розрахунках кількість зареєстрованих в адміністративно-територіальній одиниці внутрішньо переміщених осіб⁵¹.

Отже, у проєкті Закону обсяги базової / реверсної дотацій за результатами здійснених розрахунків з урахуванням вищезазначених особливостей передбачатимуться для 1 323 місцевих бюджетів, у тому числі:

- базова дотація – для 1 014 місцевих бюджетів;
- реверсна дотація – з 204 місцевих бюджетів;
- додаткова дотація – для 105 місцевих бюджетів тимчасово окупованих територій⁵².

У проєкті Закону з метою підтримки органів місцевого самоврядування збережено додаткову дотацію на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, окупованих та інших територіях, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації, у сумі 33,4 млрд гривень. У загальному обсязі граничних обсягів видатків загального фонду державного бюджету Міністерству освіти і науки України на 2025 рік враховано міжбюджетні трансферти на освіту в обсягах, визначених відповідно до Бюджетної декларації. Так, видатки освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам визначено в обсязі 99 427 млн гривень⁵³.

З метою підвищення якості надання освітніх послуг та ефективності використання коштів освітньої субвенції Мінфін запропонував МОН:

- 1) розмежувати видатки освітньої субвенції для різних форм надання освіти: очної, дистанційної, екстернатної, сімейної, змішаної (поєднання очної і дистанційної), педагогічного патронажу, навчання із-за кордону;

⁵¹ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

⁵² Про Державний бюджет України на 2025 рік: проєкт Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

⁵³ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

2) застосувати у формулі розподілу освітньої субвенції для змішаної форми навчання чітко визначений поділ на години очного і дистанційного навчання;

3) розробити комплексний план заходів щодо формування оптимальної і спроможної мережі закладів загальної середньої освіти, критерії та індикатори до плану її формування з урахуванням кращих міжнародних практик, актуальних для наших реалій;

4) здійснити обрахунок освітньої субвенції і припинити фінансування видатків освітньої субвенції з 01.09.2025 у школах з кількістю учнів менше 45, з 01.09.2026 – у школах з кількістю учнів менше 60;

5) здійснити перегляд показника «розрахункова наповнюваність класів» виключно на основі верифікованих даних контингенту учнів;

6) встановити мінімальну наповнюваність класів для учнів, які навчаються на дистанційній формі освіти;

7) впровадити державні дистанційні школи для старших класів з метою забезпечення контролю якості знань та оптимізації мережі шкіл⁵⁴.

Видатки субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами для проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять в інклюзивних класах (групах) закладів освіти визначено в обсязі 304,6 млн гривень. МОН підготувало пропозиції змін до статті 1033 Кодексу щодо організації інклюзивного навчання з урахуванням фактичної кількості осіб з особливими освітніми потребами з урахуванням відповідних рівнів підтримки, фактичної наявності спеціальних засобів корекції та потреби в них, які наразі опрацьовуються. У загальному обсязі граничних обсягів видатків загального фонду державного бюджету Міністерству охорони здоров'я України на 2025 рік враховано міжбюджетні трансферти за субвенцією на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я в обсягах, визначених

⁵⁴ Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

відповідно до Бюджетної декларації, обсяг якої становить 1 045,3 млн гривень. Слід зазначити, що за пропозицією МОЗ обсяг видатків на будинки дитини у сумі 688,7 млн грн, який у 2024 році включено до складу субвенції на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я, на 2025–2027 роки враховано у складі видатків за бюджетною програмою за КПКВК 2308060 «Реалізація програми державних гарантій медичного обслуговування населення»⁵⁵.

Загалом у проєкті Закону буде передбачено обсяги міжбюджетних трансфертів для 1 582 місцевих бюджетів, а саме:

- 24 обласних бюджетів та бюджету міста Києва;
- 119 районних бюджетів;
- 1 438 бюджетів територіальних громад⁵⁶.

Кінцевий обсяг цих коштів на 2025 рік та їх розподіл між місцевими бюджетами буде визначено після аналізу бюджетних запитів і погоджувальних нарад із головними розпорядниками коштів державного бюджету.

Для врахування гендерних аспектів під час формування місцевих бюджетів необхідно використовувати Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно-орієнтованого підходу в бюджетному процесі, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 02.01.2019 № 1, а також керуватися нормативно-правовими актами, що регулюють питання гендерної рівності, й іншими документами, які, зокрема, містять інформацію про зобов'язання України з цих питань. Згідно з цими Методичними рекомендаціями гендерно орієнтований підхід передбачає, що головний розпорядник прагне врахувати гендерні аспекти під час визначення обсягу та якості усіх публічних послуг, що надаються в межах бюджетної програми. Це дає можливість не лише зменшити вже наявні негативні тенденції, а й дозволяє

⁵⁵ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

⁵⁶ Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

запобігти їх виникненню, забезпечити наявні гендерні потреби та інтереси як отримувачів, так і надавачів публічних послуг⁵⁷.

⁵⁷ Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОМС

3.1 Проблеми фінансового забезпечення ОМС в сучасних умовах

Фінансова незалежність місцевого самоврядування полягає у самостійному вирішенні питань щодо повного фінансового забезпечення реального та ефективного економічного і соціального розвитку відповідної території.

Стратегічні реформи місцевого самоврядування, спрямовані на ефективну імплементацію положень Європейської хартії місцевого самоврядування, в першу чергу передбачають розмежування повноважень між органами виконавчої влади та місцевими органами самоврядування. Це включає чітке визначення функцій кожного рівня публічної влади та забезпечення місцевих органів достатніми ресурсами й відповідною ресурсною базою.

Вивчення проблем фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні є надзвичайно важливим, передусім для вирішення практичних завдань, пов'язаних з покращенням фінансового забезпечення, управління місцевими фінансовими ресурсами, створенням механізмів фінансової незалежності місцевих органів влади, а також для розвитку фінансової науки.

Сьогодні в державі склалася така ситуація, що органи місцевого самоврядування внаслідок певних об'єктивних подій та проведених реформ опинилися сам на сам із численними проблемами, пов'язаними із забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку місцевих громад, значним підвищенням рівня добробуту населення та вирішенням соціальних питань, що залишалися невирішеними протягом багатьох років.

Слід звернути увагу на той момент, що досі залишаються *незбалансованими функції, повноваження та сфери відповідальності органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади з фінансовим забезпеченням територіальних громад*. Хоча в Україні з 2015 р. Бюджетним кодексом України запроваджено процес вирівнювання дохідної, а не видаткової спроможності адміністративно-територіальних одиниць та запроваджено використання таких інструментів вирівнювання, як базової та реверсної дотацій, освітньої, медичної субвенцій, субвенції на підготовку робітничих кадрів, на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру, та варто зазначити, що розподіл платників реверсної дотації і одержувачів базової дотації за рівнями досі підтверджує існування дисбалансів. Також слід зазначити, що *механізм розподілу субвенцій на реалізацію заходів соціально-економічного розвитку окремих територій залишається вразливим до корупційних ризиків, оскільки здійснюється не на конкурсній основі, як проекти ДФРР, а фактично в ручному режимі*. Це підтримується й чинним законодавством.

Загальновідомо, що Бюджетний кодекс України прописує норми, якими передбачено фінансування органами місцевого самоврядування бюджетних видатків, які передаються державою, задля реалізації державних функцій (адміністративних послуг). В той же час, на думку деяких науковців, діюче бюджетне законодавство не розмежовує повноваження органів місцевого самоврядування на власні та делеговані за галузями бюджетної сфери і відповідно воно не передбачає цільове розподілення видатків на виконання делегованих та власних повноважень ОМС, що призводить до постійного перерозподілу видатків місцевих бюджетів між тими, що покриваються за рахунок трансфертів, і тими, що не покриваються ними⁵⁸. А це у свою чергу посилює та провокує корупційні ризики при розподілі державних субвенцій.

⁵⁸ Дяченко С. А. Розвиток системи місцевих фінансів України в контексті децентралізації державного управління : дис. докт. наук держ. упр. : 25.00.02 – механізми державного управління / Інститут підготовки кадрів ДСЗУ. Київ, 2020. С.285.

Практика засвідчує, що попри збільшення і посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування завдяки передачі державою фінансових ресурсів (трансфертів, дотацій) та наданню свободи у визначенні додаткових джерел доходу на місцях, все таки *спостерігається інституційна недостатність у реалізації делегованих державою повноважень*. Це особливо стосується фінансування соціальної інфраструктури, а також застосування ручного підходу регіональною владою у розподілі коштів з державного бюджету на додаткові (освітні та медичні) дотації бюджетам територіальних громад.

На нашу думку, однією з найактуальніших *проблем наповнення місцевих бюджетів є необхідність вирішення питання виведення заробітної плати з «тіні» та припинення виплат у «конвертах»*. Як свідчить досвід, на практиці було б дієво подолати цю проблему шляхом зниження ставки єдиного соціального внеску. Також дієвим кроком для виведення заробітної плати з «тіні» та збільшення добровільної сплати ПДФО став би перехід до ефективної та зрозумілої для всіх учасників накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, при якій внески на пенсійне страхування відраховуватимуться безпосередньо із заробітної плати.

Наступною проблемою для наповнення місцевих ПДФО є *фактор старіння населення*. Україна входить до 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком 60 років і старше, згідно з національним демографічним прогнозом, до 2025 року частка таких осіб становитиме 25,0 % загальної кількості населення, віком 65 років і старше – 18,4 %, у 2030 році – понад 26 % і понад 20 %, відповідно⁵⁹.

Отже, з кожним роком кількість платників ПДФО скорочуватиметься, що призведе до зменшення надходжень до місцевих бюджетів від цього податку. З огляду на те, що старіння населення такими темпами може призвести до ситуації, коли децентралізація втратить актуальність, адже не буде кому

⁵⁹ Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html>

надавати послуги, основними викликами для країни, пов'язаними зі старінням, залишаються питання публічних фінансів, ринку праці, системи охорони здоров'я та розвитку соціальних й освітніх послуг. У зв'язку із цим місцеві органи влади мають зосередити особливу увагу на пошуку можливостей для збільшення бази оподаткування ПДФО та удосконаленні його адміністрування. Важливо виявляти та реалізовувати наявні резерви, працювати над тим, щоб легалізувати трудові відносини, підвищувати рівень реальної заробітної плати та вживати інших ефективних заходів, спрямованих на збільшення надходжень від цього податку.

Хочемо звернути особливу увагу на той момент, що досі на місцевому рівні проблемним питанням залишається адміністрування місцевих податків.

Відповідно до Податкового кодексу України, до місцевих податків відносяться:

- податок на майно
- єдиний податок⁶⁰.

Податок на майно включає плату за землю, транспортний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

У цьому контексті хочемо звернути увагу на такі *проблеми щодо*:

1. *транспортного податку*. Важливим аспектом є те, що вартість автомобілів, які підлягають оподаткуванню, встановлюється центральним органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної політики соціально-економічного розвитку, за методикою, затвердженою Кабміном. При цьому вартість автомобіля визначається на основі моделі авто, року випуску, об'єму двигуна та типу пального (важливо б і враховувати екологічність авто). Таким чином, хоча транспортний податок є місцевим, вартість автомобілів для оподаткування встановлюється на загальнодержавному рівні, без урахування місцевих потреб, економічного розвитку та фінансової спроможності

⁶⁰ Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

територіальних громад, а також без врахування системи вирівнювання надходжень на одного мешканця.

2. *податку на нерухомість*. Ця проблема особливо актуальна для жителів сільської місцевості. Тут гостро прослідковується те, що в державі немає усталених традицій оподаткування нерухомості та на тлі стрімкого і сильного зубожіння селян, відсутності доступних програм економічного розвитку для них та економічної кризи і триваючої війни, такі ініціативи викликають багато суперечок і неоднозначних оцінок. Варто зазначити, що в Україні податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, було запроваджено для забезпечення місцевої влади стабільним джерелом фінансування, а також для легалізації майнових відносин, розвитку інституту приватної власності та контролю зростання цін на житло. Проте, незважаючи на наявність реєстру прав власності на нерухоме майно, нарахування цього податку значно ускладнюється тим, що близько 90% нерухомого майна не зареєстроване в реєстрі. Це робить неможливим повне оподаткування всього нерухомого майна і отримання належних доходів від цього податку⁶¹. На нашу думку, варто було б при визначенні цього об'єкту оподаткування враховувати як площу нерухомості, так і його оціночну вартість.

3. *плата за землю*. Незважаючи на те, що сьогодні в Україні спостерігається позитивна динаміка зростання надходжень від плати за землю, потенціал цього податку наразі використовується не повністю. Це пов'язано з неадекватною оцінкою вартості землі, недоліками у розподілі податкового навантаження та проблемами ідентифікації об'єктів оподаткування. Основні проблеми оподаткування землі включають: великий обсяг податкових пільг і занижені ставки плати, визначені Податковим кодексом України; повільне розмежування державних і комунальних земель та їх інвентаризацію; затримки у проведенні грошової оцінки земель; тривалий процес оформлення земель в оренду або власність; порушення земельного законодавства та несплату за

⁶¹ Дяченко С. А. Розвиток системи місцевих фінансів України в контексті децентралізації державного управління : дис. докт. наук держ. упр. : 25.00.02 – механізми державного управління / Інститут підготовки кадрів ДСЗУ. Київ, 2020. 576 с.

використання землі, а також необхідність вдосконалення ведення Земельного кадастру.

Таким чином, значна частина проблем із забезпеченням достатньої фінансової бази, яка дозволяє ефективно виконувати функції та повноваження органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації, пов'язана зі станом управління місцевими фінансами в Україні. Це управління все ще залишається недостатньо комплексним і системним. Окремі його аспекти є фрагментарними, що перешкоджає досягненню фінансової самостійності територіальних громад. Очевидно, недоліки та обмеження в управлінні місцевими фінансами значною мірою обумовлені використанням недосконалих управлінських технологій, що підкреслює існування ряду *проблем*:

1. проблеми, пов'язані з бюджетним процесом і бюджетним плануванням;
2. проблеми управління бюджетними витратами;
3. проблеми функціонування бюджетного сектора;
4. проблеми у сфері впровадження в Україні передових практик управління місцевими фінансами.

Крім цього, сьогодні проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування доповнилися і об'єктивними факторами, такими як пандемія коронавірусу та повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

Таким чином, реформа децентралізації влади принесла безсумнівні успіхи, але водночас має й деякі недоліки, які вплинули на поточний, покращений, але ще не ідеальний стан фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Цей стан все ще потребує активної підтримки з боку держави через інструменти бюджетної, податкової, регіональної та інших політик.

3.2 Пропозиції щодо покращення державного регулювання фінансового забезпечення ОМС

Зміцнення ролі місцевих податків і зборів, а також збільшення їхньої частки у власних доходах місцевих бюджетів є одним із основних завдань для подальшого розвитку фінансової самостійності та здатності місцевого самоврядування. Формування значної частини власних доходів громад залежить від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування зможуть організувати всі заходи, пов'язані з впровадженням та мобілізацією місцевих податків і зборів. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування в процесі адміністрування місцевих податків і зборів є важливим аспектом децентралізації, який сприяє зміцненню їхньої самостійності та формуванню дієздатності.

У результаті проведеного нами дослідження встановлено, що основні напрями покращення державного регулювання фінансового забезпечення ОМС слід шукати, насамперед, у сфері сплати податку на майно в цілому. Зокрема, варто звернути увагу на можливість покращення *сплати плати за землю*.

На нашу думку, щоб покращити сплату плати за землю в Україні, необхідно впровадити низку кроків, які враховують поточні виклики і можливості. Наведемо кілька, на нашу думку, ключових рекомендацій, що необхідно впровадити:

- оновлення грошової оцінки земель. Провести національну кампанію з перегляду та оновлення нормативної грошової оцінки землі, особливо сільськогосподарських угідь та земель в урбанізованих зонах. Це дозволить забезпечити справедливе оподаткування земельних ділянок і уникнути втрат через застарілі оцінки.

- діджиталізація земельного обліку. Запровадити повноцінну електронну систему обліку земельних ресурсів та податкових платежів, що інтегрована з державними реєстрами, такими як Державний земельний кадастр та Єдиний державний реєстр прав на нерухоме майно. Це дозволить

автоматизувати процес нарахування та сплати податку, зменшивши ризик помилок та ухилення від оподаткування.

- впровадження нових технологій моніторингу. Використовувати супутникові знімки та дрони для моніторингу використання земельних ділянок і виявлення порушень, таких як незаконне використання землі або незареєстровані угіддя. Це допоможе виявляти факти несплати за землю та стимулювати своєчасне внесення платежів.

- посилення контролю за земельними правами та орендою. Удосконалити механізми надання в оренду державних і комунальних земель, запровадити прозорі електронні аукціони для укладання договорів оренди. Це сприятиме ефективнішому використанню землі та забезпеченню стабільних надходжень до бюджетів.

- оптимізація податкових ставок та пільг. Переглянути ставки плати за землю з урахуванням економічних реалій. Зменшити кількість пільг, які не мають соціально-економічного обґрунтування, особливо для великих агрохолдингів, або зробити їх адресними для підтримки малих фермерів і окремих соціально важливих категорій.

- роз'яснювальні кампанії для населення. Організувати інформаційні кампанії для населення та землекористувачів про важливість своєчасної сплати за землю та її вплив на фінансування місцевих громад. Пояснювати економічні та соціальні вигоди, які громада отримує завдяки повній і своєчасній сплаті податків.

- прискорення інвентаризації земель. Завершити процес розмежування державних і комунальних земель та провести повну інвентаризацію наявних земельних ділянок. Це допоможе ідентифікувати всі об'єкти оподаткування та включити їх до податкової бази.

- застосування штрафних санкцій та стимулів. Запровадити більш жорсткі штрафні санкції за несплату або затримку сплати податку за землю. Водночас, можна ввести стимули для своєчасної оплати, наприклад, знижки для платників, які сплачують податки раніше встановленого терміну.

- удосконалення законодавства. Провести комплексний аналіз законодавства щодо плати за землю і внести необхідні зміни, які усунуть правові колізії, спростять процедури оформлення документів і сплати податку, а також забезпечать кращу прозорість і відповідальність землекористувачів.

Запровадження цих заходів дозволить суттєво покращити стягнення плати за землю, забезпечить стабільні надходження до місцевих бюджетів і сприятиме ефективному управлінню земельними ресурсами в Україні.

Крім цього, варто звернути особливу увагу на великий потенціал *податку на нерухоме майно*, відмінне від земельної ділянки. У цьому контексті надзвичайно важливим є необхідність подальшої роботи щодо наповнення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і покращення та вдосконалення механізму оподаткування цим податком.

Отже, серед основних, на нашу думку, механізмів та інструментів впливу ОМС на процес покращення адміністрування податку на майно можна виокремити такі:

- необхідність встановлення і використання економічно обґрунтованої оцінки землі задля цілей оподаткування;
- продовження проведення процесу інвентаризації земель задля залучення їх максимально можливих площі до фінансових відносин;
- необхідність і важливість підвищення ефективності реалізації на практиці наданих органам місцевого самоврядування повноважень, що стосуються управління суб'єктами господарювання комунальної форми власності (мається на увазі належний контроль за економічною діяльністю підприємств комунальної форми власності та запобігання прийняттю такими підприємствами неефективних управлінських рішень);
- налагодження ефективних партнерських відносин з тими підприємствами, які не є комунальної форми власності задля можливості прогнозувати соціально-економічний розвиток громади та бюджетні надходження;

- удосконалення підходів щодо бази оподаткування податку на нерухомість (чи нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) (доцільно впровадити використання для цього оціночної/ринкової вартості);
- забезпечення наповнення інформаційних баз актуальною інформацією про наявні об'єкти оподаткування місцевими податками і зборами.

Крім цього, актуальними, на нашу думку, пропозиціями, що допоможуть вирішити проблемні питання у сфері фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування сьогодні є:

1. Пошук можливості запровадження механізму вертикально-горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів. Цей механізм передбачає надання місцевим бюджетам дотацій вирівнювання до найменшого розміру місцевих бюджетів, який визначено на основі реальних фінансових нормативів бюджетної забезпеченості і на основі державних вимог і нормативів за кожним з делегованих державою органу місцевого самоврядування повноважень за рахунок державного бюджету. Звертаємо увагу і на той момент, що в той самий час у територіальних громадах, що фінансово спроможні, має залишатися чітка мотивація до місцевого соціально-економічного розвитку.

2. Забезпечити актуальну і важливу для місцевих бюджетів компенсацію бюджетам територіальних громад від втрат «силового» ПДФО. Варто зазначити, що на фінансовий стан усіх територіальних громад негативно вплинуло вилучення наприкінці 2023 року так званого «силового» ПДФО. Великою мірою це порушило баланс місцевих бюджетів, а, як наслідок, спричинило негативний вплив на фінансування усіх повноважень. У зв'язку із цим, деякими органами місцевого самоврядування було прийнято рішення здійснити запозичення, але, на практиці мали місце випадки коли Міністерство фінансів не погодило залучення ОМС кредитних коштів з обґрунтуванням і поясненням, що такі органи місцевого самоврядування не є кредитоспроможними. В цілому, сьогодні спостерігається гостра потреба у

компенсації для бюджетів територіальних громад, які отримували «силове» ПДФО, втрат такої частини доходу.

3. Забезпечити списання заборгованості для місцевих бюджетів за середньостроковими позиками і безвідсотковими позичками за період 2009–2014 років, що виникли внаслідок неправильного і некоректного планування державними органами видатків з делегованих повноважень.

4. Врегулювати актуальні питання погашення державою утвореної різниці в тарифах, що виникла через невідповідність фактичної (реальної) вартості з послуг тепло-, водопостачання та водовідведення, яка утворилась наприкінці опалювальних сезонів минулих років.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі наведено теоретичне узагальнення та пропозиції щодо вирішення актуального наукового завдання в галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування”, що полягає в узагальненні основних засад державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та наведенні пропозицій щодо підвищення його ефективності. За підсумками проведеного дослідження зроблено такі висновки.

1. Проаналізовано наукову літературу і зроблено висновок, що державне регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування є багатограним та комплексним явищем. У наукових підходах немає єдиної трактовки цього поняття, проте загалом його розглядають через призму економічних, правових та адміністративних інструментів впливу держави на об'єкти регулювання. Державне регулювання спрямоване на створення сприятливих умов для розвитку економіки та місцевого самоврядування, а його ефективність залежить від здатності держави забезпечити баланс між централізацією і децентралізацією фінансових ресурсів. При цьому важливою умовою є гнучкість фінансових механізмів та дотримання принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

Констатовано, що в Україні на сучасному етапі використовуються такі інструменти для фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування: делегування податкових повноважень на місцевий рівень, надання прямої фінансової підтримки (субвенції, дотації, трансферти), передача в управління ОМС активів державної власності (земля, нерухомість), стимулювання власної інвестиційної активності ОМС.

2. Узагальнено нормативно-правову базу державного регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні і обґрунтовано, що ключовим етапом розвитку місцевого самоврядування стало прийняття низки основоположних законодавчих актів. Конституція України

1996 року, Бюджетний кодекс України, а також реформа децентралізації 2014 року значно розширили повноваження та фінансові можливості територіальних громад. Фінансова децентралізація дозволила громадам самостійно формувати бюджети, керувати місцевими податками та зборами, а також залучати зовнішні фінансові ресурси для розвитку.

Впровадження нових нормативних положень, таких як Методика формування спроможних громад, а також міжнародна підтримка у вигляді різноманітних програм, сприяли покращенню інституційної спроможності ОМС. Ці зміни відкрили нові можливості для соціально-економічного розвитку громад, поліпшення якості надання публічних послуг та забезпечення сталого розвитку територій. Однак, ефективність реалізації цих повноважень значною мірою залежить від подальшого удосконалення фінансової та інституційної спроможності ОМС, адаптації керівництва громад до нових завдань та підвищення обізнаності населення щодо переваг децентралізації.

3. На основі аналізу міжнародного досвіду визначено основний набір інструментів, які сприяють місцевому економічному розвитку. До таких інструментів відносять: закупівлю товарів і послуг, які потрібні ОМС для виконання своїх повноважень, механізми публічно-приватного партнерства у виконанні ОМС своїх повноважень, визначення величини ставок місцевих податків та зборів, умови, на яких надається в оренду майно громади, інформаційну та правову підтримку, енергетичний моніторинг та аудит, розвиток місцевих ринків праці. Зроблено наголос на тому, що використання цих інструментів є виключно компетенцією громад.

4. Доведено, що місцеві бюджети відіграють важливу роль у фінансуванні соціально-економічного розвитку територіальних громад України. Їх доходна частина формується з податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертів, передбачених Бюджетним кодексом України. Податкові надходження, як основне джерело доходів, включають загальнодержавні та місцеві податки і збори, а неподаткові – різні адміністративні платежі та доходи від власності.

У 2023-2024 роках місцеві бюджети демонструють стійке зростання доходів, попри значні виклики, пов'язані з війною. Збільшення податкових надходжень, особливо податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та плати за землю, забезпечило зростання доходів загального фонду на понад 20%. Однак, у ряді регіонів, особливо на сході та півдні країни, фіксується зниження доходів через воєнні дії та окупацію територій. Основним викликом для місцевих бюджетів у сучасних умовах є забезпечення фінансової спроможності для відновлення інфраструктури, подолання економічних дисбалансів між регіонами та підтримка стабільного функціонування місцевих органів влади.

5. Констатовано, що в умовах воєнного стану бюджетна система України стикається з безпрецедентними викликами, спричиненими агресією Російської Федерації. Основні фінансові ресурси спрямовані на оборону та забезпечення національної безпеки, що призводить до обмеження фінансування інших секторів економіки. Тривалі військові дії значно ускладнюють соціально-економічну ситуацію в країні, створюючи додаткові виклики для сфери охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства та критичної інфраструктури.

Проаналізовано проєкт бюджету на 2025 рік і зроблено висновок, що проєкт бюджету на 2025 рік орієнтований на підтримку обороноздатності країни, відновлення економіки та вирішення соціальних проблем. Головними пріоритетами залишаються відновлення інфраструктури, енергетична незалежність та нова ветеранська політика. Водночас основні соціальні показники, такі як мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум, залишаються незмінними. Місцеві бюджети формуються з урахуванням загальнонаціональних пріоритетів і нових підходів до управління публічними інвестиціями. Збережено механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності територіальних громад, що допомагає зменшити фінансові диспропорції між регіонами. Важливу роль відіграють міжнародна підтримка, зокрема програми ЄС, які спрямовані на відновлення України та підтримку реформ. У цілому, бюджетна політика на 2025 рік націлена на

адаптацію до складних умов воєнного часу, забезпечення фінансової стійкості та підтримку ключових секторів економіки, водночас готуючи ґрунт для подальшого відновлення країни.

6. Обґрунтовано, що фінансова незалежність місцевого самоврядування є основою ефективного розвитку територій, проте досягнення цієї незалежності в Україні стикається з численними проблемами. Попри значні успіхи реформи децентралізації, органи місцевого самоврядування досі стикаються з дисбалансом між повноваженнями та фінансовими можливостями, що ускладнює вирішення питань соціально-економічного розвитку громад. Нерівномірний розподіл дотацій, недостатність ефективного адміністрування місцевих податків та проблеми із прозорістю використання коштів вказують на потребу в подальших реформах та вдосконаленні управлінських практик. Основними напрямками покращення повинні стати удосконалення бюджетного планування, стимулювання збільшення податкових надходжень, а також забезпечення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування. Активна участь держави у вирішенні цих проблем залишається критично важливою, особливо в умовах сучасних викликів, таких як економічна криза, пандемія та воєнні дії, що також створюють додаткові ризики для місцевих бюджетів.

7. Доведено, що зміцнення ролі місцевих податків і зборів є ключовим елементом для забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування в Україні. Наше дослідження підкреслює необхідність покращення адміністрування місцевих податків, зокрема плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Серед основних рекомендацій — оновлення нормативної грошової оцінки землі, діджиталізація земельного обліку, посилення моніторингу та контролю за земельними правами, а також оптимізація податкових ставок і пільг. Впровадження цих заходів сприятиме збільшенню надходжень до місцевих бюджетів, поліпшенню управління земельними ресурсами та зміцненню фінансової спроможності громад. Окремо варто зазначити важливість компенсації втрат від "силового"

ПДФО та вирішення проблеми заборгованості за середньостроковими позиками, що також допоможе стабілізувати фінансову ситуацію на місцевому рівні. Загалом, реалізація цих рекомендацій значно підвищить ефективність адміністрування місцевих податків і зборів, що в свою чергу забезпечить сталий розвиток місцевих громад та ефективне виконання ними своїх повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право: підруч.: У двох томах. Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво Юридична думка, 2004.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2х томах Т. 1.: Загальна частина / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юридична думка, 2007.
3. Андрійчук Ю. М. Напрями реформування системи управління регіональним і місцевим розвитком в Україні : дис. канд. наук (доктора філософії) держ. упр. : 25.00.02 – механізми державного управління / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020.
4. Архипенко І. М. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. вип. 4. С. 715.
5. Баран М. Швець О. Бюджет участі як інструмент розвитку прямої демократії: досягнення громад Прикарпаття в процесі децентралізації. Znanstvena misel journal. 2021. № 55. URL: <http://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2021/06/Znanstvena-misel-journal-%E2%84%9655-2021-Vol-2.pdf>
6. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20180101>
7. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
8. Виконання доходів місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>
9. Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-серпень 2024 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>

10. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні : монографія. Одеса : Атлант, 2014. 461 с.
11. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. Агросвіт. 2019. № 3. С. 62–70.
12. Гайдай В.І. Державне регулювання фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні. Дис. ... доктора філософії за спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2023. 222 с.
13. Гайдай В.І. Механізми державного регулювання збільшення надходжень ПДФО до місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Державне управління. 2020. № 23/2020. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7247&i=20>
14. Гайдай В.І. Механізми державного регулювання ПДФО в умовах децентралізації влади в Україні. Державне управління. 2019. № 17/2019. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6817&i=11>
15. Гайдай В.І. Механізми забезпечення охорони громадського порядку на місцевому рівні в умовах децентралізації влади: досвід ЄС для України. Аспекти публічного управління. 2021. № 9 (2)/2021. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/62>
16. Гайдай В.І. Наповнення місцевих бюджетів: інформаційна складова. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). [Електронне видання]. – Київ: НА СБУ, 2021. С. 249251 с.
17. Гайдай В.І. Перспективи пенсійного забезпечення в умовах бюджетної децентралізації в Україні. Slovak international scientific journal. 2021. № 53. VOL.2. URL: <http://sisjournal.com/arhiv/>
18. Гречаник Б.В. Програмування місцевого соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2021. Вип. 4. 164 с.

19. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. №10 (187). С. 20–27.

20. Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html>

21. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

22. Децентралізація. Загальна інформація. Децентралізація : офіц. вебпортал. URL: <https://decentralization.gov.ua>

23. Дяченко С. А. Розвиток системи місцевих фінансів України в контексті децентралізації державного управління : дис. докт. наук держ. упр. : 25.00.02 – механізми державного управління / Інститут підготовки кадрів ДСЗУ. Київ, 2020. 576 с.

24. Енциклопедичний словник з державного управління / ред. кол. Ю. В. Ковбасюк, В. П. Трощинський, Ю. Б. Сурмін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

25. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. № 994_036. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036

26. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. Університет Григорія Сковороди в Переяславі . 2023. № 58. С. 5–11.

27. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Ефективна економіка. 2021. № 12. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua>

28. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. Агросвіт. 2020. № 24. С. 79–85.

29. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.

30. Карабін Т.О. Розподіл повноважень публічної адміністрації (доктринальний адміністративно-правовий аналіз). дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріжжя, 2016. 442 с.

31. Ковбасюк Ю. В. Економічна політика співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями : автореф. дис... дра наук з держ. управління: 25.00.02 ; Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2005.

32. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96 ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр/page>

33. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3332014%D1%80#Text>

34. Косаревич, Н. Б. Фінансове забезпечення територіальних громад у системі міжбюджетних відносин (на прикладі Івано-Франківської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси кредит / Косаревич Назар Богданович. – К. : КНТЕУ, 2012. – 20 с.

35. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. Економічний вісник університету: Зб. наук. праць. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.

36. Лопушинський І.П., Дурман М.О. Удосконалення стратегічного планування розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням принципів державної регуляторної політики. 100 ідей для Президента та Уряду України: проектні ініціативи у сфері публічного управління: зб. наук. пр.: у 2 т. Редкол: Н.І. Обушна, А.П. Рачинський, С.К. Хаджирадева (голова). Київ. НАДУ. 2020. Т. 2. С. 98-103.

37. Лопушинський І.П., Філіппова В.Д., Плющ Р.М. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

влади в Україні. Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування. 2022. № 4 (83). С. 154-160. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.22>

38. Мироненко М. Ю. Державне регулювання розвитку агропромислового комплексу. URL: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Gosupravlenie/72979.doc.htm

39. Осипенко С. О. Місцеві бюджети в умовах децентралізації фінансових ресурсів. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Краматорськ, 2016. 233 с.

40. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: zakon.rada.gov.ua

41. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: www.treasury.gov.ua

42. Офіційний сайт Міністерства фінансів України . URL: www.minfin.gov.ua.

43. Податковий кодекс України : Кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517/ed20150101#Text>

44. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-IX.

45. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 9 лютого 2017 р. № 1848VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1848-19#Text>

46. Про Державний бюджет України на 2025 рік: проект Закону України від 14 вересня 2024 року # №12000. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44888>

47. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

48. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142015%D0%BF>

49. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80>

50. Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2025 рік: Лист № 05110-08-6/25333 від 30 серпня 2024 року. URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/30892/download?cf_id=36

51. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/150818>

52. Романенко О. Фінанси: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

53. Сошка Н.В. Суперечності та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=783>

54. Трещов М. М. Управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні : дис. док. н. держ. упр. : 25.00.04 – місцеве самоврядування / Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро, 2019. 499 с.

55. Тютюник І.В. Модернізація публічного управління на регіональному рівні в контексті децентралізації влади в Україні. автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02 / Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2020.

56. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.

57. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.

58. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19–31.

59. Якимчук А. Ю., Ярощук В. В. Управління місцевими фінансами як забезпечення успішного розвитку територіальної громади. Децентралізація влади, проведення реформ в Україні. Сучасний стан та проблеми підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад : матеріали I Міжнар. наук.метод. конф., 1920 жовт. 2017 р. Рівне : Волинські обереги, 2017. С. 140–142.

60. Decentralization at a crossroads. Territorial reforms in Europe in times of crisis / Council of European Municipalities and Regions. Brussels: CEMR, 2013. 65 p.

61. Fiscal decentralization as a must fiscal policy to Congolese economy. International Journal of Public Administration and Management Research (IJPAMR). 2015. № 2(5). P. 4348.